

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКРИЗОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

НАДІЯ ПАЛІГА,

кандидат економічних наук, доцент

Донбаської національної академії будівництва і архітектури, м. Макіївка

Досліджено організаційні, економічні, технологічні, фінансові механізми та відповідні нормативно-правові, інвестиційні інструменти реалізації антикризової політики держави в будівництві, визначено її основні завдання в інвестиційно-будівельному комплексі.

Ключові слова: будівництво, інвестиційно-будівельний комплекс, кризові явища, антикризова політика держави, організаційні, економічні, технологічні, фінансові механізми, нормативно-правові, інвестиційні інструменти.

Постановка проблеми. Уповільнення темпів розвитку світової економіки під час кризи супроводжується значною втратою валової доданої вартості в галузях національного господарства майже всіх держав. За таких умов великого значення набуває ефективна державна політика щодо подолання кризових явищ у реальному секторі економіки, яка має на меті, по-перше, надання безпосередньої фінансової допомоги компаніям, що потерпають від кризи, у формі державних кредитів для підтримки ліквідності та фінансування реструктуризації/здійснення інвестицій; по-друге, стимулювання кінцевого попиту на продукцію компаній, що страхують від кризових явищ.

Світовий досвід виходу з кризи свідчить про те, що державна підтримка будівельної галузі під час кризи дозволяє створювати об'єкти загальнодержавного значення; сформувати фонд доступного житла й надати його тим, хто потребує допомоги; прийняти робочу силу, що вивільняється з інших галузей, та потенційних безробітних і забезпечити їм певний соціальний статус; не втратити темпів розвитку будівництва в державі в період подальшої стабілізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням антикризового регулювання окремих галузей національного господарства присвячені праці А. М. Асаула [1], В. М. Гейця [2], Л. Хольма [3], К. Александера [4, 5], С. Н. Кукушкіна [6] та інших науковців. Однак механізми реалізації антикризової політики держави в будівельній галузі недостатньо обґрунтовані в наукових працях.

Метою статті є дослідження існуючих механізмів реалізації антикризової політики держави в будівництві на основі виділення організаційної, економічної, фінансової та технологічної складових, що дозволить установити повноту й ефективність їхнього застосування.

Виклад основного матеріалу. Вплив кризових явищ в економіці проявляється для будівельної галузі в таких наслідках: корегування стратегій розвитку будівельних компаній на обмеження інвестиційних вкладень; перепрофілювання проектних портфелів на

більш рентабельні об'єкти (концентрація на реалізації профільних проектів комерційної й елітної нерухомості); часткове скорочення персоналу; криза ліквідності; колапс нерухомості (особливо економ- і бізнес-класу); заморожування об'єктів будівництва й реалізації нових проектів.

Серед основних передумов виникнення кризових явищ у будівництві можна назвати значну залежність ринку нерухомості України від зовнішніх позик і стану банківської системи; кризові явища на ринку іпотечно-го кредитування, що відбулися на будівельній галузі миттєво, вплинули на споживчий ринок у цілому, знизили попит на ринку нерухомості; складність, тривалість і занормованість дозвільної системи в будівництві (за даними Всесвітнього банку, Україна посідає 179 місце зі 181 можливого за рівнем складності отримання дозвільної документації на будівництво); слабку диверсифікацію портфелів будівельних проектів (криза торкнулася переважно тих забудовників, які знаходяться на початкових стадіях будівництва та тих, які мають в своєму портфелі лише один-два проекти. Реалізація таких проектів переважно залежить від наявності фінансових ресурсів, і дефіцит коштів поставив під загрозу можливість їх подальшого виконання); низький кадровий потенціал будівельної галузі, що підтверджується нестачею кваліфікованих робочих кадрів, управлінців, здатних поєднувати функції ефективного менеджера та інженера з досвідом роботи в будівництві; нерозвиненість інвестиційної інфраструктури на будівельному ринку, зокрема проблемними залишаються питання розвитку девелоперських компаній, керуючих та страхових компаній, пайових та інвестиційних фондів тощо.

Дослідження теоретичних основ вибору та застосування механізмів антикризового регулювання галузей господарства країни дозволило обрати для оцінки ефективності антикризової політики держави в будівництві такі підходи: 1) дослідження механізмів організаційного характеру та відповідних нормативно-правових інструментів; 2) установлення економічних ме-

ханізмів регулювання будівельної галузі; 3) оцінка механізмів технологічного характеру; 4) вивчення фінансових механізмів, інвестиційних та інших інструментів.

Механізми організаційного характеру створюються й реалізуються державними та виконавчими органами влади через відповідні нормативно-правові інструменти. З 1998 р. в Україні прийнято 12 нормативних актів, що містять антикризові заходи в будь-якій сфері, у тому числі й для будівельної галузі. Разом із тим, лише за період з листопада 2008 р. до лютого 2009 р. уведено 32 Постанови Кабінету Міністрів України і Верховної Ради України, без урахування інструктивних документів Міністерства регіонального розвитку і будівництва, які стосуються посилення регулюючої функції держави на будівельному ринку.

Серед основних обраних державою напрямків антикризового регулювання можна назвати ускладнення дозвільної процедури; підвищення занормованості процесу закупівлі за державні кошти; використання тимчасових заходів щодо мораторію цін на будівельну продукцію; фінансування проектів пріоритетного значення для держави; використання результатів від операцій із нерухомістю для наповнення державного бюджету.

Як позитивний фактор можна назвати наявність об'єднуючого документа щодо попередження негативного впливу світової фінансової кризи на житлове будівництво.

До механізмів організаційного характеру, які мають сприяти подоланню кризових явищ, можна віднести дію Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1484-р від 19.11.2008 р. [7] щодо здійснення першочергових заходів із будівництва, реконструкції й переоснащення об'єктів, призначених для проведення фінальної частини чемпіонату з футболу Євро-2012. Такі об'єкти мають державне й регіональне значення, тому спрямування фінансових ресурсів на їхнє створення за рахунок централізованих джерел або інвестицій світових фінансових структур повинне здійснюватися за підтримки та гарантії держави.

Дослідження механізмів організаційного характеру пов'язане також зі встановленням процедури проходження документації на кожному етапі будівництва, реалізацією контрольної функції держави, створенням інфраструктури для дотримання регуляторної політики й забезпечення державної підтримки розвитку інвестиційно-будівельного ринку.

З метою узгодження будівельного проекту в сучасних умовах необхідно без урахування дій замовника, підрядника й проектною організації пройти близько 30 інстанцій, які здійснюють контрольні, дозвільні процедури та приймання робіт. Серед них: міський голова та міська рада, державна землебудівна експертиза, управління земельними ресурсами, управління економіки, районні державні адміністрації та ради, головне управління архітектури та генерального планування, управління екологічної безпеки, санітарно-епідеміологічні станції, управління пожежної безпеки, водопровідно-каналізаційного господарства, інженерної підготовки територій, бюро технічної інвентаризації, управління контролю за благоустроєм та інші. Для будівельних підприємств, що виконують роботи за державні кошти, ця процедура є ще більш складною.

Уважаємо, що проходження експертизи будівельної документації та її узгодження має відбуватися за принципом "єдиного вікна", що активно впроваджуєть-

ся в сучасних умовах у діяльність органів місцевого самоврядування.

Сучасна організаційна структура інвестиційно-будівельного комплексу також відрізняється складністю та взаємозалежністю зв'язків (рис. 1).

Розглядаючи організаційну структуру взаємовідносин, варто наголосити на тому, що нижній блок суб'єктів за їхніми цілями функціонування не відповідає верхньому блоку в таких позиціях: не враховані інтереси інших учасників інвестиційного середовища будівельного ринку; не відокремлено функції з контролю проектів, що реалізуються за державні кошти, на рівні обласних об'єднань та міських управлінь капітального будівництва; відсутня функція проектування та видачі дозвільної документації за принципом "єдиного вікна"; при будівництві на комерційній основі, а не за державні кошти регулююча політика держави відчувається слабо.

Таким чином, відсутній узгоджений механізм взаємодії всіх указаних суб'єктів і не визначені ключові точки їхньої відповідальності стосовно здійснення заходів щодо розвитку міської та регіональної інфраструктури. Це також ускладнює процес виходу з кризи.

З метою вдосконалення організаційних механізмів варто також урахувати інтереси суб'єктів будівельного середовища, таких як керуючі, консалтингові, інжинірингові компанії. У сучасних умовах їх діяльність на будівельному ринку України носить обмежений характер і не має широкого розповсюдження.

Економічні механізми регулювання будівельної галузі мають спільний характер із механізмами, що застосовуються державою для інших галузей національного господарства. До них належать створення територій пріоритетного розвитку та вільних економічних зон; податковий механізм; зовнішньоекономічна політика та регулювання експортно-імпорتنних операцій; цінова політика та інші.

Створення територій пріоритетного розвитку та вільних економічних зон як механізму регулюючої функції держави в будівельній галузі на сьогодні має незначне використання, зокрема на території Донецької області. Припинення дії вільних економічних зон і територій пріоритетного розвитку привело до призупинення ряду проектів у галузі будівництва.

Аналізуючи податковий механізм регулювання розвитку будівельної галузі, варто відзначити його загальногалузевий характер. Податкове навантаження на будівельні підприємства незалежно від виду діяльності залишається однаковим для всіх суб'єктів господарювання.

Разом із тим, з листопада 2008 р. державою застосовується спеціальний режим оподаткування для об'єктів, що мають загальнодержавне значення. Зокрема, серед заходів передбачено своєчасне відшкодування Міністерством фінансів України, Державним казначейством податку на додану вартість (ПДВ) суб'єктам господарювання, які здійснюють будівництво, реконструкцію та переоснащення об'єктів, призначених для розміщення учасників і гостей фінальної частини чемпіонату Євро-2012.

Застосовані заходи мають переважно непрямий характер і більшою мірою впорядковують діяльність податкових органів, зобов'язавши їх своєчасно проводити розрахунки з бюджетного відшкодування та його повернення. Але більш доцільним було б використання податкових векселів із ПДВ, що надавали б можливість відстрочки його сплати.

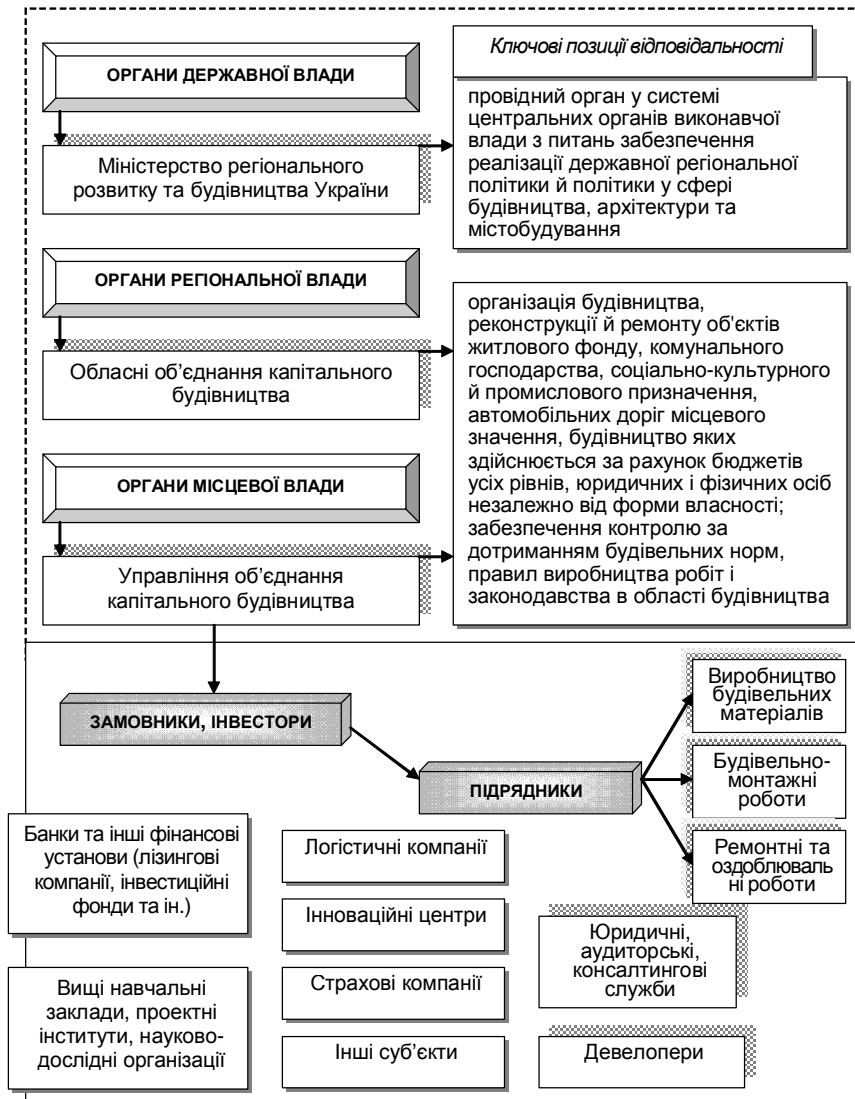

Рис. 1. Система організаційних взаємовідносин в інвестиційно-будівельному комплексі.

Вирішення потребує питання підтримки вітчизняних виробників, обмеження імпортних операцій через застосування ринкових механізмів, зокрема митну політику. Цей механізм в антикризовій політиці держави на сучасному етапі не використовується.

Цінові інструменти, що застосовуються державою для реалізації антикризової політики в будівельній галузі, є доволі поширеними. Основним документом, відповідно до якого відбувається регулювання питань ціноутворення в будівництві з боку держави, виступає ДБН Д.1.1-1-2000 [8]. Указаний нормативний документ регламентує порогові значення статей витрат при реалізації будівельних проектів за напрямками: промислове, енергетичне, транспортне будівництво; житлово-громадське будівництво в містах і робітничих селищах; інші види будівництва; ремонт будівель у цілому, а також ремонт окремих елементів будівель; будівництво тунелів і метрополітенів у відкритий та закритий спосіб; будівництво підприємств гірничої промисловості.

У розрізі означених напрямків ДБН регулюються такі види витрат: розмір коштів, спрямованих на тимчасові будівлі та споруди; покриття зимового дорожчання; розмір кошторисного прибутку; величина коштів

для покриття ризиків; показник покриття адміністративних витрат.

У загальній вартості реалізації інвестиційно-будівельних проектів на підприємства - учасників комплексу припадає вирішення всіх питань, що стосуються собівартості проекту, загальної вартості матеріалів та обладнання, заробітної плати. Загальна вартість проекту формується з урахуванням комплексу показників, які покликані забезпечити фінансування всіх етапів та врахувати інтереси всіх учасників будівництва, у тому числі інтереси держави.

Оцінка використання механізмів технологічного характеру передбачає встановлення ефективності застосування інноваційних проектів і технологій для розвитку галузі; науково-технічного прогресу та новацій; оптимізації календарних планів будівництва та технології проходження документації; маркетингових досліджень ринку будівельних матеріалів, виробів, конструкцій і трансферу технологій.

Ефективність застосування механізмів технологічного характеру пов'язана з результативною діяльністю на державному та регіональних рівнях інноваційних центрів, суб'єктів, що сприяють розвитку інно-

ваційної активності. Так, у Донецькій області до суб'єктів, що забезпечують інноваційну політику держави в будівельній галузі, належать: постійна комісія з питань архітектури, будівництва і реформування житлово-комунального господарства Донецької обласної ради; управління освіти і науки Донецької обласної державної адміністрації; відділ з питань інноваційного розвитку та інтелектуальної власності Головного управління промисловості та розвитку інфраструктури; Регіональна рада з питань науки і технологій; Східний регіональний центр інноваційного розвитку; Донецьке регіональне відділення Державної інноваційної фінансово-кредитної установи; Донецький науковий центр Національної академії наук України; Центр консультаційно-інформаційної допомоги і забезпечення практичної підтримки малого підприємства щодо захисту промислової власності та авторських прав; комунальне підприємство "Донецький інноваційний центр".

Програмна підтримка їхньої діяльності забезпечується шляхом реалізації Програми науково-технічного розвитку Донецької області на період до 2020 р. Співпраця в межах України здійснюється з Державним агентством України з інвестицій та інновацій. Однак обмеженість інформації про інноваційні проекти, що реалізуються, зокрема, у будівельній галузі, не дозволяє визначати ефективність участі перелічених суб'єктів на шляху інноваційного розвитку області. Немає суб'єктів, які б здійснювали роботи з управління будівельними інвестиційними проектами на умовах застосування інноваційних підходів. Важливим є вивчення наявного зарубіжного досвіду в цій сфері.

Вивчення фінансових механізмів передбачає використання для забезпечення реалізації антикризової політики держави в будівельній галузі інвестиційних інструментів, грошово-кредитної політики.

Дослідження інвестиційного середовища варто проводити з двох сторін: інвестиційної привабливості самого інвестиційно-будівельного комплексу й результативності діяльності фінансово-кредитної інфраструктури, джерел фінансування будівництва.

Про інвестиційну привабливість галузі свідчить той факт, що в структурі освоєних інвестицій Донецької області за період 2000-2007 рр. питома вага будівельно-монтажних робіт складає в середньому 35 %. Джерела фінансування капітальних інвестицій України й Донецької області зокрема переважно складаються з власних коштів підприємств та організацій.

Проблемними залишаються питання фінансування об'єктів соціально-культурного призначення. Доцільним у кризових умовах є складання переліку об'єктів пріоритетного значення, що дозволить контролювати їхнє будівництво з боку держави й не витратити коштів бюджету без економічно обґрунтованих цілей.

Висновок

Отже, підсумовуючи викладений матеріал, можна зробити висновок про відсутність ефективного механізму та джерел фінансування будівництва; слабкий вплив державного регулювання у сфері будівництва об'єктів соціальної сфери; неефективність управління як у службах замовників, так і підрядників при плануванні та освоєнні капіталовкладень.

Ураховуючи виявлені диспропорції й проблеми, до

завдань антикризової політики держави в інвестиційно-будівельному комплексі варто віднести такі: регулювання політики оплати праці в будівництві за рахунок розширення переліку коефіцієнтів до трудовитрат у нормативних розцінках; розмежування заходів із регулювання рівня рентабельності для комерційного й соціального будівництва; використання логістичних підходів при створенні інженерного устаткування будівель і споруд; перегляд механізмів фінансування незавершеного будівництва та розширення інвестиційних програм; удосконалення методики вимірювання продуктивності праці за видами будівельно-монтажних робіт; розвиток інфраструктури для становлення лізингових відносин, оренди будівельної техніки, недопущення обсягів нарощування незавершеного будівництва; розробку політики формування замовлень на будівництво; удосконалення амортизаційної політики в будівництві; сприяння підприємницькій діяльності у сфері управління будівництвом і нерухомістю; ефективний розподіл виробництва будівельних матеріалів, підтримка вітчизняних виробників; посилення антимонопольної політики на ринку будівельних матеріалів; доведення процесів ліцензування, сертифікації якості продукції до міжнародних стандартів; перегляд тендерних процедур і порядку розміщення замовлень; перегляд політики експертизи будівельних проектів та об'єктів завершеного будівництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Асаул А. Н. Предпринимательские сети в строительстве / А. Н. Асаул, Е. Г. Скуматов, Г. Е. Локтеева. - СПб. : Гуманистика, 2005. - 256 с.
2. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : [монографія] / В. М. Геєць та ін. - Харків : ІНЖЕК, 2006. - 240 с.
3. Holm L. A non-stationary perspective on the European and Swedish business cycle / L. Holm. - Kompendiet - Goteborg : Goteborg univ., 2007. - 84 p.
4. Alexander C. Financial Risk Management and Analysis / C. Alexander. - New York : John Wiley, 1996. - 353 p.
5. Alexander C. Market Models: A Guide to Financial Data Analysis / C. Alexander. - New York : John Wiley & Sons, 2001. - P. 347-388.
6. Кукушкин С. Н. Антикризисное управление : [монография] / С. Н. Кукушкин. - Ульяновск : УлГТУ, 2000. - 190 с.
7. Про затвердження першочергових заходів з будівництва, реконструкції та переоснащення об'єктів, призначених для розміщення учасників і гостей фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу : розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.11.2008 р. № 1484-р [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>.
8. Про затвердження Правил визначення вартості будівництва (ДБН Д.1.1.-1-2000) [Електронний ресурс] : наказ Держ. ком. будівництва, архітектури та житлової політики України від 27.08.2000 р. № 174 - К. : CD-вид-во "Інфодиск", 2009. - 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. - (Законодавство України). - Систем. вимоги: Pentium ; CD-ROM ; Windows 95/OSR2/98/NT SP6/2000/XP.

© Н. Палига